МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

СИНТАГМИ СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ : ПРОЛЕГОМЕНИ ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ

до 80-річчя від дня народження

доктора юридичних наук, професора Юрія Миколайовича Оборотова

матеріали

всеукраїнської науково-практичної конференції

14 вересня 2026 року

Одеса

2026

УДК 340
DOI: https://doi.org/10.32837/11300.33882

Матеріали подано в авторській редакції

Синтагми сучасної юриспруденції: пролегомени правової інноватики (до 80-річчя від дня народж. д.ю.н., проф. Ю. М. Оборотова) : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 14 верес. 2026 р.). Одеса : НУ «ОЮА», 2026. 290 с. URL: https://doi.org/10.32837/11300.33882

Матеріали конференції, вміщені у цьому збірнику, відображають прагнення представників української правничої науки осмислити методологічне значення наукової спадщини Ю. М. Оборотова та розглянути актуальні проблеми розвитку сучасної юриспруденції. У працях авторів досліджуються питання методології юридичної науки, традиційні та інноваційні напрями розвитку права, трансформація держави, зміна правової реальності під впливом глобалізаційних, інтеграційних, інформаційних і технологічних процесів.

Окрему увагу приділено проблемам цифровізації права, ролі штучного інтелекту у трансформації юридичної діяльності, зміні форм правового регулювання, розвитку правової системи в умовах європейської інтеграції, а також переосмисленню фундаментальних категорій загальної теорії права та держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальнотеоретична юриспруденція: навчальний курс: підручник / під ред. Ю. М. Оборотова. – О.: Фенікс, 2011. – 436 с.

2. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.]; за ред. Ю. М. Оборотова. – Одеса: Фенікс, 2012. – 492 с.

Ключові слова: *раціональність, раціоналізм, юриспруденція, поза-раціональне, над-раціональне, ірраціональне, їх співвідношення.*

Key words: *rationality, rationalism, jurisprudence, the non-rational, the supra-rational, the irrational, their interrelationship.*

Кравченко Сергій Петрович

Національний університет «Одеська юридична академія»

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальної теорії права та держави

DOI: https://doi.org/10.32837/11300.33952

МІЖ АВТОРОМ І АЛГОРИТМОМ: ЮРИДИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК ПРОСТІР НОВОЇ СИНТАГМИ ПРАВА

Стрімке впровадження технологій штучного інтелекту у сферу юридичної діяльності поступово змінює сам спосіб існування юридичного тексту. Якщо традиційно його створення, інтерпретація та застосування пов’язувалися передусім з інтелектуально-вольовою діяльністю людини, то сьогодні між авторським задумом і текстуальним результатом дедалі частіше з’являється новий технологічний компонент – алгоритм. Генеративний штучний інтелект здатний брати участь у підготовці проектів юридичних документів, трансформації та структуруванні тексту, пошуку аргументації, узагальненні нормативного матеріалу, а також у первинній інтерпретації вже створених юридичних текстів.

Проте було б методологічним спрощенням розглядати ці процеси виключно як появу нового технічного інструментарію юридичної діяльності.

Проблема є значно глибшою. Включення алгоритмічних систем у процес створення та опрацювання юридичного тексту змінює характер взаємодії між людиною, текстом та технологією. Виникає конфігурація, у межах якої людський інтелектуальний задум, алгоритмічна генерація, текстуальна форма та подальша людська інтерпретація вже не завжди можуть бути розглянуті як ізольовані етапи єдиного процесу.

Саме тому актуальним видається звернення до категорії *синтагми*. У своєму первинному лінгвістичному значенні синтагма характеризує поєднання мовних одиниць, які у своїй взаємодії утворюють певну структурну та смислову єдність. Водночас евристичний потенціал цього поняття виходить за межі суто лінгвістичного аналізу. Для сучасної юриспруденції принципово важливим стає не лише існування окремих елементів правової реальності, а характер їхнього поєднання, взаємодії та ті нові властивості, які виникають саме внаслідок такого поєднання.

В українській загальнотеоретичній юриспруденції можливість використання категорії синтагми вже була окреслена Ю.М. Оборотовим при характеристиці предметного та методологічного оновлення загальнотеоретичного правознавства [1]. Такий підхід створює підстави для подальшого розвитку синтагматичного бачення права – не як механічного об’єднання різнорідних елементів, а як дослідження їхнього співпорядкування та взаємодії, здатних породжувати нову якість юридичного знання і юридичної діяльності.

У цьому контексті взаємодію *«людина – алгоритм - юридичний текст»* пропонується розглядати як одну з нових синтагм сучасної юриспруденції. Її специфіка полягає в тому, що юридичний текст опиняється у своєрідному просторі між людським та алгоритмічним способами продукування й опрацювання смислу. Людина визначає мету, формує запит, оцінює отриманий результат і надає йому юридично значущого використання; алгоритм здійснює операції з мовними та інформаційними структурами; юридичний текст стає точкою їхнього перетину. Однак, генеративний штучний інтелект може

ускладнювати цю конструкцію. Алгоритм може бути включений як у процес створення юридичного тексту, так і в його подальше опрацювання. Виникає вже складніша модель: *людина → алгоритм → юридичний текст → алгоритм → людина.*

Принциповим є те, що алгоритм може знаходитися одночасно «до» і «після» тексту. Він здатний впливати на його формування, а надалі - здійснювати пошук, класифікацію, узагальнення, зіставлення з іншими джерелами та пропонувати варіанти інтерпретації. Дослідження алгоритмічної інтерпретації вже демонструють як потенціал таких технологій, так і необхідність обережного ставлення до їх результатів як до остаточного юридичного судження [2].

Однак сам факт застосування штучного інтелекту ще не є достатньою підставою для констатації нової синтагми. Визначальним є виникнення нової якості взаємозв'язків між її елементами.

На нашу думку, ця синтагма характеризується п'ятьма основними ознаками.

По-перше, взаємною трансформативністю її елементів. Людина визначає мету і параметри алгоритмічного звернення; алгоритм впливає на структуру та спосіб репрезентації юридичного змісту; властивості юридичного тексту, своєю чергою, визначають можливості його людського й машинного прочитання. Саме ця взаємна зміна функціональних характеристик відрізняє синтагму від простого механічного поєднання її складових.

По-друге, подвійним алгоритмічним опосередкуванням юридичного тексту. Алгоритм може бути включений як у процес його створення, так і в процес подальшого аналізу та інтерпретаційного опрацювання.

По-третє, розподіленістю текстотворення та інтерпретації. Юридичний текст може бути результатом послідовної взаємодії людського задуму, формулювання запиту, алгоритмічної генерації, перевірки, редагування та остаточного схвалення. Аналогічно інтерпретація може включати

алгоритмічно сформовані варіанти тлумачення, які надалі оцінюються людиною.

Така розподіленість ускладнює традиційне уявлення про авторство, проте сама по собі не означає визнання алгоритму автором або суб'єктом права. Українське законодавство розмежовує людське авторство та результати машинної генерації: ст. 33 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачає право особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою [3]. У зарубіжній доктрині також відсутні достатні підстави автоматично пов'язувати технологічну автономність штучного інтелекту з наданням йому юридичної особистості [4].

По-четверте, формуванням алгоритмічного виміру адресованості юридичного тексту. Поряд із традиційним людським адресатом юридичний текст у певних сферах функціонування права стає об'єктом машинного прочитання та обробки.

По-п'яте, посиленням вимоги епістемічної верифікованості юридичного змісту. Алгоритмічно сформований текст може бути стилістично переконливим, але містити фактичні, нормативні або інтерпретаційні помилки. Тому особливого значення набувають перевірка джерел, простежуваність аргументації та професійна верифікація отриманого результату.

Отже, специфіка нової синтагми полягає не в автономності алгоритму, а в *новому характері взаємозалежності людини, алгоритму та юридичного тексту.*

Найбільш виразно трансформація юридичного тексту проявляється у зміні уявлення про його адресата.

Традиційно юридичний текст орієнтований передусім на людину - суб'єкта права, суддю, адвоката, учасника правовідносин, посадову особу. Навіть коли текст існує у цифровій формі, його кінцевим смисловим адресатом залишається людина.

Розвиток алгоритмічних систем ускладнює цю модель. Юридичний текст стає об'єктом машинного пошуку, класифікації, формалізації, узагальнення та

аналізу. Практичним проявом такої тенденції стала концепція *Rules as Code*, яка передбачає створення офіційних правил у формі, придатній не лише для людського, а й для машинного використання. Дж. Могун та А. Робертс підкреслюють, що йдеться не тільки про кодування вже прийнятих правил, але потенційно й про паралельне створення людино- та машинозчитуваних форм у процесі нормотворення [5].

Водночас машинна доступність права не повинна ототожнюватися з його повною формалізацією. Юридичний текст містить оціночні поняття, принципи, винятки, дискрецію та контекстуально залежні конструкції, які не завжди можуть бути без втрати змісту перетворені на алгоритмічне правило.

Особливого значення тут набуває проблема інтерпретованості алгоритмічного регулювання, пов’язана з переходом між нормативним текстом, його машинною репрезентацією та результатами алгоритмічного опрацювання [6].

Отже, алгоритм не просто «читає» готовий юридичний текст. Для машинного опрацювання правовий зміст попередньо структурується і репрезентується у певній формі, а отриманий результат знову повертається до людини у вигляді інформації, рекомендації, прогнозу чи проекту юридичного документа.

Це дає підстави запропонувати поняття *алгоритмічного виміру адресованості юридичного тексту.* Під ним пропонується розуміти таку властивість функціонування юридичного тексту в цифровому середовищі, за якої правовий зміст поряд із людським сприйняттям стає орієнтованим на можливість машинного розпізнавання, структурування та опрацювання за умови збереження його нормативного змісту.

Йдеться не про виникнення нового «алгоритмічного суб’єкта права», а про співіснування двох режимів функціонування юридичного тексту – людського та машинного.

Для людини принциповими залишаються смисл, контекст, аргументація та правова оцінка; для алгоритмічної системи – структурованість, формалізованість та інформаційна доступність.

Ці режими не є тотожними. Саме тому виникає нова герменевтична проблема: як зберегти нормативний смисл права при переході від людського прочитання до машинного опрацювання і назад?

У цій точці особливого значення набуває розмежування *алгоритмічної участі та юридичної легітимації.*

Штучний інтелект може брати участь у створенні, структуруванні чи інтерпретаційному опрацюванні юридичного тексту, однак сам по собі алгоритмічний результат не набуває статусу юридично значущого рішення. Його легітимація відбувається в межах правових процедур та інституцій.

Необхідність людського контролю отримує й нормативне закріплення. Так, ст. 14 Регламенту (ЄС) 2024/1689 про штучний інтелект передбачає для високоризикових систем вимогу ефективного *human oversight*, що включає можливість людини інтерпретувати, відхиляти або змінювати результат роботи системи [7]. Ця норма не може автоматично поширюватися на всі випадки використання генеративного ШІ, однак виражає принципово важливий регуляторний орієнтир: технологічна автономність не усуває людської відповідальності за юридично значущий результат.

Тому трансформацію юридичної відповідальності слід розглядати не як конститутивну ознаку синтагми, а як її важливий правовий наслідок. Чим складнішим стає ланцюг «людина – алгоритм – текст – алгоритм – людина», тим більшого значення набуває розподіл компетенцій, функцій і відповідальності між особами та інституціями, залученими до нього.

Включення генеративного штучного інтелекту у процеси створення, опрацювання та інтерпретації юридичного тексту формує нову конфігурацію юридичної комунікації.

Взаємодію «людина – алгоритм – юридичний текст» пропонується розглядати як синтагму, що формується в сучасній юриспруденції. Під такою

синтагмою слід розуміти *функціонально взаємопов'язану конфігурацію людського та алгоритмічного способів створення, опрацювання й інтерпретації юридичного змісту, у межах якої взаємодія її елементів породжує властивості, що не можуть бути належним чином пояснені через їх ізольований розгляд.*

Її конститутивною властивістю є *взаємна трансформативність елементів,* а основними ознаками:

1. взаємна трансформативність;

2. подвійне алгоритмічне опосередкування юридичного тексту;

3. розподіленість текстотворення та інтерпретації;

4. формування алгоритмічного виміру адресованості юридичного тексту;

5. посилення вимоги епістемічної верифікованості юридичного змісту.

У такій конфігурації юридичний текст стає не лише засобом комунікації між людьми, а й об'єктом машинного прочитання, структурування та алгоритмічного опрацювання.

Водночас алгоритмічна участь не повинна ототожнюватися з юридичною легітимацією. Система штучного інтелекту може впливати на створення та інтерпретацію юридичного тексту, але юридично значущий результат виникає лише в межах правових процедур та інституцій.

Отже, нова синтагма права виникає не там, де алгоритм замінює людину, а там, де взаємодія людини, алгоритму та юридичного тексту трансформує функціональні властивості кожного з них, зберігаючи за людиною та правовими інституціями остаточну легітимацію юридично значущого результату.

Саме тому перспективним напрямом правової інноватики стає перехід від питання «що може штучний інтелект зробити з юридичним текстом?» до питання «що відбувається із самим правом, коли алгоритм стає постійним посередником між людиною і юридичним текстом?»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оборотов Ю. М. Формування синтагми загальнотеоретичної юриспруденції. *Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-*

практ. конф. (м. Одеса, 17 верес. 2018 р.) / за ред. Г. О. Ульянової. Одеса : Гельветика, 2018. С. 26–30.

2. Tobia K. Algorithmic Interpretation. *The University of Chicago Law Review Online*. 2024. URL: https://lawreview.uchicago.edu/online-archive/algorithmic-interpretation (дата звернення: 13.09.2026).

3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20 (дата звернення: 13.09.2026).

4. Chesterman S. Artificial Intelligence and the Limits of Legal Personality. *International & Comparative Law Quarterly*. 2020. Vol. 69, no. 4. P. 819–844. DOI: https://doi.org/10.1017/S0020589320000366.

5. Mohun J., Roberts A. Cracking the Code: Rulemaking for Humans and Machines. *OECD Working Papers on Public Governance*. 2020. No. 42. Paris : OECD Publishing. DOI: https://doi.org/10.1787/3afe6ba5-en.

6. Hildebrandt M. Algorithmic Regulation and the Rule of Law. *Philosophical Transactions of the Royal Society A: Mathematical, Physical and Engineering Sciences*. 2018. Vol. 376, issue 2128. Art. 20170355. DOI: 10.1098/rsta.2017.0355.

7. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence // *Official Journal of the European Union*. 2024. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj (дата звернення: 13.09.2026).

Ключові слова: юридичний текст; штучний інтелект; алгоритм; синтагма права; алгоритмічна інтерпретація; алгоритмічна адресованість; юридична комунікація; епістемічна верифікація.

Key words: legal text; artificial intelligence; algorithm; syntagm of law; algorithmic interpretation; algorithmic addressability; legal communication; epistemic verification.

Тіхонов Анатолій Миколайович
ПРАВОВІ МЕЖІ ДЕРЖАВНОГО ВТРУЧАННЯ У ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИТИЧНИХ ЦИФРОВИХ МЕРЕЖ 242
СЕКЦІЯ 4. ЮРИСПРУДЕНЦІЯ У МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ ПРОСТОРІ: МОВА, КУЛЬТУРА, СУСПІЛЬСТВО. 249
Смазнова Ірина Сергіївна
МОВА, ВЛАДА ТА КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В ЦИФРОВИХ МЕДІА: ВИКЛИКИ ДЛЯ ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ..... 249
Крижановська Тетяна Олександрівна
НОВЕ ТА ІННОВАЦІЙНЕ: ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР ПРАВОВОЇ ІННОВАТИКИ 253
Сумарокова Людмила Миколаївна
ПРО РОЗУМІННЯ РАЦІОНАЛЬНОСТІ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ 257
Кравченко Сергій Петрович
МІЖ АВТОРОМ І АЛГОРИТМОМ: ЮРИДИЧНИЙ ТЕКСТ ЯК ПРОСТІР НОВОЇ СИНТАГМИ ПРАВА 262
Попелюк Вадим Павлович
МОВА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ЯК СПОСІБ ЮРИДИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ 270
Фляжнікова Ярослава Василівна
СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ ТА ЇХ ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ: ВЗАЄМОДІЯ ПРАВА, КУЛЬТУРИ І СУСПІЛЬСТВА 275
Щенсна Ірина Олександрівна
ПРАВОВА КУЛЬТУРА ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....279